

Тема: **Музика африканського культурного регіону.**

1. Ритуально-обрядова культура африканського регіону.
2. Музично-танцювальна магія народів Африки.
3. Мистецтво танцю африканських народів.

Література: 1) Левчук Л.Т., Гриценко В.С., Єфименко В.В. Історія світової культури: Навчальний посібник / За ред. Л.Т. Левчука – К.: Либідь, 2010, с. 59 – 100;
2) Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: Навчальний посібник / В.С. Полікарпов. – К.: Знання, 2006, с. 43 – 58, 170 - 183
3) Масол Л.М. Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень): підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти / Л.М.Масол. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2018, с. 9 - 13;
4) Назаренко Н.В., Чен Н.В., Севастьянова Д.О. Мистецтво (рівень стандарту та профільний рівень): підручник для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти / Н.В.Назаренко, Н.В.Чен, Д.О.Севастьянова. – К, 2018, с. 21-34.

1. Ритуально-обрядова культура африканського регіону.

Мистецтво африканських народів має **релігійну основу**, втілену в різних версіях **міфів**, які є одними з основних елементів культури. Саме в них пояснюється виникнення світу, стосунки між людиною і надприродними силами, походження перших людей, рас, народів, освячення суспільного ладу тощо. Міфічні сюжети виражаються в різноманітних **ритуалах і обрядах, у музиці та ритмах танцю.**

Обряд – соціально-історичний феномен, що оформлює важливі події суспільного, колективного або особистого характеру, які виступають моментом функціонування суспільних відносин.

Ритуал – вид обряду, норма поведінки, що історично склалась або спеціально встановлена, за якої спосіб виконання дій суворо канонізований і має символічний характер. Як один з методів соціального впливу, ритуал відіграє важливу роль в залученні індивідів до колективних форм життя.

Пройдення кожним африканцем відповідного етапу життєвого циклу визначають різні обряди, пов'язані з його народженням, змужнінням, одруженням, народженням його дітей, приходом старості і, нарешті, смертю. Усі ці обряди забарвлені релігією та супроводжуються елементами карнавалу.

В свідомості африканських народів залишились прояви **символізму** - речях існує подібність, і акцентування на подібності призводить до бажаних результатів. Наприклад, краплі дощу дрібно й часто б'ють землю. Тому, магічний танок, в ході якого людина так само дріботить по землі, мусить обов'язково викликати дощ реальний. Подібність речей, частини до цілого дають підстави оперувати над предметами або їх частинами, щоб отримати владу над ними. Чаклун ворожить над слідом ворога, його волоссям або одягом, вважаючи, що матиме владу над усією людиною. Таким чином, міфологічні уявлення переростають у магію, яка закріплюється в системі ритуалів.

Ритуал тривалий час був головним засобом оновлення світу, мав на меті забезпечення безперервності його існування, гарантій виживання колективу в екстремальних умовах. **Сфера ритуалу – особливий світ, уже не людський, а божественний.** В основу ритуальної діяльності людини покладено принцип наслідування природи. В давні часи ритуал був основною формою суспільного буття людини і головним втіленням здатності до діяльності. **Він став основою виробничо-економічної, духовно-релігійної, суспільної діяльності.**

В ритуалі тісно перепліталась молитва, спів і танок. Танцюючи, людина уподібнювалась різним явищам природи, щоб викликати дощ, ріст рослин. Постійна психічна напруженість, викликана непевністю долі, ставленням до ворога чи божества, призводила до специфічного збудника руху, що знаходив вихід у танку. Суть сакрального танку полягала не лише в ритуальному уявленні змісту міфу, а й у розрядженні психофізичної напруженості.

Важливим є те, що **в ритуалі брали участь всі члени колективу**, він активізував всі засоби, що перебували в розпорядженні людини, пізнання, відчуття і переживання світу – зір, слух, нюх, дотик, смак, почуття й розум. **У ритуалі відбувається соціалізація почуттів і ментальних можливостей завдяки** внутрішньо-ритуальним «діям» і відповідним їм знаковим протосистемам, з яких поступово виникають мистецтво, наука, філософія.

2. Музично-танцювальна магія народів Африки.

Етнічна музика – один з найбільш яскравих способів самовираження народів світу, вона втілює в собі культуру, побут і менталітет народу, є відображенням звичного йому природного середовища проживання. Вплив музичного мистецтва на культуру африканського регіону величезний. На відміну від європейської, **музика Африки – невід’ємна частина соціального життя**. Вона сприяє взаємодії між людьми і дає їм власне місце в суспільстві.

Африканське музичне мистецтво має декілька пластів:

- багатоманітність і різноплановість;
- музика Північної Африки (берберо-арабська музична культура, де поєднуються традиції корінних народів Африки з музичним досягненнями багатьох інших країн);
- музика народів, що живуть на південь від Сахари, для яких характерні спільність музичної мови, музичного інструментарію, закономірності системи ладу, ритміки;
- музична культура Тропічної Африки (культура бушмено-готтентотського, ефіопо-сомалійського, східно-африканського, центральноафриканського, пілотського, кушитського народів).

Своїм корінням африканська музика і танці сягають сивої давнини (її вік понад п’ять тисячоліть), про що свідчать стародавні наскельні малюнки. Збереглися словесні тексти давньоєгипетських співів. У багатьох країнах континенту набули популярності **гріоти** – професійні співці і музики, що писали та виконували музику та вірші.

Загальні риси музичних стилів Африки:

- запитальний характер;
- форсована поліритмія (накладання одне на одне вокальної мелодії, плескання в долоні, музичних музикальних інструментів);
- складна ритмічна структура (перехресний ритм барабанів);
- своєрідність музичних ладів.

Практично всі північно-африканські народи прийняли іслам, внаслідок чого їхня культура зазнала арабо-мусульманського впливу. Особливого розвитку набули релігійні жанри. Африканські народи скандували речитатив **Корану** і **Азана**. Стали популярними і деякі арабські музичні інструменти, арабська класична вокальна і вокально-інструментальна музика.

Зміни у музичній культурі Північної Африки, що відбулись під впливом ісламу:

- поліритмія барабанів поступилась місцем **одноплановому ритмічному розвитку**;
- **струнні інструменти** вийшли на перший план у порівнянні з ударними;
- на зміну співам відкритим природним звукам прийшла **назальна вокалізація** (звук, при проголошенні якого видихуваний струмінь повітря проходить через порожнину носа, носової).

Європейські колонізатори переслідували африканську музику, пісні, танці, але, пристосовуючи до місцевих умов, були змушені йти на компроміс: вони дозволяли виконувати **церковні гімни** на африканські мотиви, змінювати тексти релігійних піснопіснів, використовувати під час богослужіння африканські народні інструменти.

Традиційна музика Тропічної Африки формувалась серед автохтонного населення негроїдної раси в центрі, на півдні й заході. Вона є своєрідним сплавом, де превалюють традиційні елементи – складні ритмічна структура (поліритмія) і музичні лади кожної етнічної групи.

Інструментарій народів Африки вирізняється різноманітністю. Основу традиційної музики становить група ударних, в якій головне місце відведено різним за формою й розмірами барабанам. Від мініатюрного брязкальця до гігантів заввишки у два метри і більше. «На початку Творець зробив барабанщика, мисливця і коваля...», - говорить легенда одного західноафриканського племені. **У африканських племен барабан є символом серця і має магічну силу.** Кожне плем’я має свої барабани і свою барабанну «мову» (понад 2000). «Мову» **там-тамів** туземці засвоюють з раннього дитинства. Звуки цього інструмента супроводжують усе їх життя. У багатьох регіонах поширений **джембе** – барабан у вигляді кубку – має поверхню з натягнутої козячої шкіри, на якій грають долонями. **Удари барабанів не лише супроводжують спів і танці, а й використовуються для комунікації, для скликання зборів племені.** Склалися своєрідні «фрази», що означають «народження», «небезпека», «смерть». На великі відстані така інформація надходить за допомогою естафети. Найпоширенішою після барабанів є **калімба**, яку називають «африканське ручне фортепіано». У музичній культурі Африки, особливо на півдні, існує близько 50-ти різновидів

балафонів. До групи ударних інструментів належать **брязкальця**, виготовлені з голок дикобраза, **металеві дзвіночки, тріскачки.**

Не менш багатого є струнна група – **музичний лук** (гнучка палиця, до кінців якої кріплять струни), **кора, ефіопська ліра** (крар), **арфа, крадія.** Духові інструменти Африки – **роги, флейти, труби.** Крім того, є інструменти, що займають положення між групами або поєднують ознаки різних груп, серед них – струнно-духовий інструмент **гора.**

Пісні африканських народів різноманітні за жанрами: **колискові, трудові, ліричні, релігійні.** В період боротьби за незалежність у багатьох країнах набули поширення **героїчні пісні**, у яких славили батьківщину, закликали до боротьби за її свободу. **Пісенний жанр** в африканській музиці – ситуації, де соліст і хор повторюють речення. При чому хор часто складається з публіки. Таким чином, виконання музики в африканській культурі та її сприйняття – своєрідна форма комунікації. **Мета – залучати максимальну кількість людей до музичної події.**

Серед різних жанрів африканської популярної музики виділяється **фуджі**, музика народності **хауса** (злиття етнічних традицій та ісламського вокалу), народні пісні і танці **макоса** (виконуються під гітару і акордеон), які виникли в Камеруні.

В часи колонізації музика була майже єдиною формою вираження національної самосвідомості африканців. Навіть під час богослужіння використовували традиційні народні інструменти.

На початок ХХ ст. майже всі музичні твори африканців були фольклорними. Професійне музичне мистецтво можна було почути лише при урядових дворах. Сучасна африканська музика невіддільна від соціально-економічних та політичних процесів. Змінам в обласні музичної культури сприяють зростання міст, промисловість, посилення міграції з сіл до міст, тісні контакти з Європою, Америкою, науково-технічна революція і розвиток засобів комунікації.

3. Мистецтво танцю африканських народів.

Мистецтво танцю безпосередньо пов'язане з усіма іншими видами мистецтва. Саме танок є чудовим і всеосяжним способом самовираження. Це засіб висловити свої переживання за допомогою звукових ритмів і ритмів рухів тіла, які мають однакову силу виразності.

Музика і танці – найважливіші елементи численних обрядів африканців. Наприклад, пігмеї, коли побачать веселку, зупиняють роботу чи полювання, дивляться на це небесне диво, що є символом Бога, і починають співати «Веселкову пісню». В Африці відокремити музику від танцю важко: звуковий ритм і ритм рухів мають виразність однакової сили.

Говорять, що африканці танцюють постійно – коли радіють і коли горюють, коли люблять і коли ненавидять, коли чекають благополуччя і коли хочуть запобігти нещастям, коли поклоняються своїм богам і коли просто проводять час. Танцювати африканці вчаться так само безпосередньо, як і говорити. Для них танок – не спосіб розважитись, а засіб самовиразитись, висловити свої переживання за допомогою рухів тіла. Майстерність африканських танцюристів управляти своїм тілом не підвладна багатьом зарубіжним майстрам. Під час танцю жителі Африки запросто можуть змусити все тіло рухатись в будь-якому напрямку, при цьому використовуючи відразу декілька ритмів. Іноді здається, що рухи танцівників несвідомі, їх тіла, легкі і гнучкі, як ліана, наслідують політ птахів чи трепет квітки, передаючи не лише емоції, а й думки та вчинки. **Танок наближає до природи, до потаємних сил.**

Танці, пов'язані з різними обставинами життя, настільки ж численні і різноманітні, як самі ці обставини, вони, як правило, мають імпровізаційний характер. На початку сезонів дощів усі родини на заклик там-таму збираються на обрядове свято першої оранки. Повернення з вдалого полювання або примирення вождів різних племен святкують у танцювальному екстазі під ритми барабанів. Щоб зцілити хворих, виконуються пісні заклинання і «цілющі» танці, адже, за твердженням знахарів, вони здатні лікувати хвороби.

Танок народів Африки супроводжується хором співом, акомпанементом на різних музичних інструментах, перш за все ударних. Танцюристи вдягають спеціальні костюми, маски, шкури тварин, використовують ходулі, брязкальця, зброю. Танці включались до мисливських, землеробських, шаманських церемоній, обрядів поклоніння предкам, ініціації, обрядів таємних спілок. **В Африці з давніх-давен існує таємне товариство «людей-леопардів».** В місцевостях, де немає ознак державності вшановують леопарда як символ сили, справедливості і шляхетності. І якщо хтось вчинить злочин, члени товариства вдягаються в шкури леопарда, надягають на руки металеві кігті і виконують **танок леопарда**, в ході якого, «граючи», психологічно перевтілюються в звіра. Нечутною

котячою ходою вони йдуть до оселі злочинця, роздирають його на шматки. **Релігійний культ звіра, первісна магія, зачаток законності й сила мистецтва зливаються тут воедино.** Учасники **мисливських ритуалів** наслідують звички і крики тварин і птахів. Під час **обрядів викликання дощу** танцюристи зображують хмари, з яких ллються потоки води. Були поширені **танці птахів, які покликані охороняти посіви від шкідників** – танці подяки природі. Особливої складності досягають танці, пов'язані з **культутом предків.**

На території Анголи та Мозамбіку поширений танок **нголо**, рухи якого зображують рухи зебр, які борються між собою, що є своєрідним поєдинком молодих воїнів племені, нагородою в якому є право взяти в дружини будь-яку дівчину племені без сплати за неї викупу. На даний час нголо відносять до сучасних регіональних бойових мистецтв. У XVI – XVIII ст. завезений разом із чорношкірими рабами до Латинської Америки нголо, на думку вчених, став основою бойового мистецтва-танцю **капоейри.**

Виконання ритуальних танців вимагало тривалої підготовки. У деяких танцях брали участь декілька сотень танцюристів, при цьому головний виконавець співав пісню і прискорював темп, ускладнюючи ритм.

Танці можуть мати спеціалізацію за **гендерною (чоловічі** – імітація тварин, або мисливців, часто виконуються зі зброєю, **жіночі** – рухи плавні, ноги зігнуті, тулуб нахилений вперед, кроки схожі на шаркотіння, особливі жіночі рухи, характерні для африканських народів, кручення і тряска) або **професійною** ознакою. **Громадські танці** являли собою одну з форм дозвілля.

Традиційні африканські танці внесли значний внесок у сучасну європейську, індійську, американську хореографію. У структурі більшості сучасних бальних танців лежить африканське коріння, вони технічно оброблені європейськими танцювальними школами: **танго** (основа - африканська **мілонга**), **чарльстон** (основа – танок племені **ашанті**), **беле** (часто зустрічається в карибських країнах).

Своєрідні африканські музичні і хореографічні традиції, привезені рабами в Новий світ, вплинули на культуру країн Північної і, особливо, Латинської Америки. Їх трансформація, у новому середовищі, спричинила появу **блюзу, джазу, рок-н-ролу, регтайму.**

Питання для самоперевірки:

1. Що таке ритуал?
2. Що таке обряд?
3. Хто такі гріоти?
4. Який музичний інструмент у африканських племен є символом серця?